

den supistamiseen ja valtioiden väliseen yhteistyöhön kestävien energiajärjestelmien rakentamiseksi.

Taidan olla kovin paatunut yhteiskuntatieteilijä, kun tämä ratkaisu minulle on liian mystinen, epäilyttävä deus ex machina. "Milloin antiikin näytelmissä oli kerta kaikkiaan mahdotonta mil-lään muulla tavalla saada juonen solmuja selvitettyksi, kirjailija joskus turvautui siihen keinoon, että teatterin koneisto pantiin laskemaan pilvistä alas jumala, joka helposti selvitti mitkä pulmat tahansa", kertoo sivistyssanakirja. Minusta tuntuu, että hiukan samanlaiseen keinoon on kirjailija myös nyt esiteltävässä teoksessa joutunut juonen kovista solmuista selviytyäkseen turvautumaan?

Tietysti toivon, että epäilyni olisivat väärä ja Kuusi oikeassa. Niin tai näin, hänen suuntautumisensa biologiaan on tuottanut yhteiskuntatieteilijänkin luettavaksi hyödylliset 300 sivua ihmis-lajin ja kulttuurin kehityshistoriaa. Hyödylliset sikäli, että luonnon sisällä ja osana ihminen sosiaalisine mekanismeineen aina joutuu toimimaan.

Puheenvuorona oikean asian puolesta Pekka Kuusen kirja tulee varmasti vaikuttamaan teki-jänsä tarkoittamaan suuntaan. Kansalaistekona tämä työtä vaatinut suoritus on malliksi kelpaava esimerkki tänä vaivaa kartta-vien matalan profiilin kyynikkojen aikana.

Urpo Huhtasen piirtämistä kuvista pidin, Huhtanen tuntuu kauniisti oivaltaneen, mistä kukin luku kertoo. Muuten olisin toivonut kirjan olevan ulkoasultaan pehmeämpi, inhimillisempi, paremmin myös sen nuorison käteen sopiva, jonka ymmärryksen ja toimien varaan Kuusi loppusanoissa jättää maailman kohtalon.

Antti Eskola

Suomalaista humalaa jäljittämässä

Virtanen, Matti: Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala. WSOY. Juva 1982, 104 sivua

Kun lukee yleisönosastoja, jää käteen kirjoittajien ihmetys siitä, "miksi Jeppe juo"; alkoholin käytön syyt tuntuvat jääneen hämärään. Mielletään kovin jyrkkä raja alkoholin "normaalin" käytön ja "holismin" välillä. Kansan enemmistö on "terveitä", päihteen käytöstä ei ole haittaa, vähemmistö on "sairaita", heidän päihteen käyttönsä tuomitaan. Tältä pohjalta "hoitosuositus" muodostuu ankeaksi: rajoituksia, rangaistuksia, eristämistä — jopa autiolle saarelle lähettämistä.

Matti Virtasella on kirjassaan raikkaalla tavalla erilainen lähtökohta. "...juhla ruokkii ajatuksen ja toiminnan vapaata melskettä, joka uudistaa jokapäiväisessä työn raatamisessa väsyneen hengen. Tällainen irtautuminen on psyyken kunnolle yhtä välttämätön kuin ruoka ruumiille. Voimat vahvistuvat, kun hetken ajan on vietetty parempaa, helpompaa ja vapaampaa elämää.

Juhla itse asiassa päihdyttää samalla tavoin kuin alkoholi. Myös alkoholi muuttaa kokemusmaailmaa ja aktivoi tunne-elämää. Mutta jotta juhla ja alkoholi voisivat ruokkia toisiaan, on juhlasta tehtävä juhla.

Päihtymys on enemmän unen ja fantasian kuin matoisen realismin maailma. Sen 'toisessa todellisuudessa' henki kulkee vapaasti, kun pää ei ole tiellä. Tähän tilaan siirtyminen ei ole kovin tiukasti sidoksissa juodun alkoholin määrään. Itse asiassa

päihtyä voi ilman alkoholiakin. Hyvään elokuvaan voi eläytyä ja tempautua mukaan niin, ettei oikeastaan katso elokuvaa, vaan elää elokuvan tapahtumia. Samalla tavalla voi päihtyä musiikista, vastakkaisen sukupuolen läsnäolosta tai urheilukilpailun synnyttämästä joukkokokemuksesta."

Alkoholin käyttöä ei todellakaan voi ymmärtää tuomitsevien puheenvuorojen haittakeskeiseltä "rahat menee ja tulee krapula"-näkökannalta, vaan lähtien toteamuksesta, että jokaisella kulttuurilla on hyväksytty (ja tarpeellinen) huumeensa. Viisaampaa onkin kysyä, mihin päihdyttävää ainetta tarvitaan, ja sen Matti Virtanen tekee kirjassaan älykkään nasevalla tavalla.

Kirjan ensimmäinen luku käsittelee elämysten maailmaa. Lapsi kokee asiat suoraan, välittömästi, hän on jatkuvasti juovuksissa elämyksistään. Mutta jo murrosikäisellä tiedon valta — järjestyminen — syrjäyttää tunteen: elämyksen välittömyys pyrkii tuhoutumaan persoonallisuuden itsetarkkailuun. "Viinan voimalla pyritään elämyksellisesti vapautumaan taloudellisesta ahdingosta, sorronalaisuudesta tai yksinäisyydestä. Joskus tässä onnistutaan: silloin päihtymys luo vapauden, yhteisyyden ja voiman tuntoa. Joskus taas ei: päihtymys voi yhtä lailla vahvistaa vihan, keskinäisen kaunan tai pohjattoman yksinäisyyden tuntemuksia." Suomalaisessa humalassa on tyypilliset piirteensä, jotka kumpuavat yhteisestä suomalaisesta historiasta ja kokemistavasta. Tätä ikiomaa suomalaista humalaa terävöittää vielä se, että alkoholi heikentää tietoisien (yksilöllisen) persoonallisuuden vaikutusta, jolloin tajunnassa ja käyttäytymisessä nousevat pinnalle yhteiset suomalais-kulttuuriset piirteet. Tällaisena piirtee-

nä kirjoittaja näkee uhman: Suomalaista ei ole koskaan nujerrettu niin täydellisesti, että autonomisuuspyrkimys olisi kokonaan kuollut — kansanvaltaistuminen näkyy humalan tunnelmissa, mutta myös työväenliikkeen miehen valinnassa presidentiksi.

"Juhlasta arkeen" -luku perehdyttää suomalaisen juhlan historiaan. Aika vekkulilla tavalla esitellään myös teoksen nimitestin käsitteet, joista tulee työkaluja kirjan etenemiselle. Itseäni alkuun ehkä hiukan oudoksutti sanasto, joka oli valittu edustamaan eriasteisia juopumistiloja tilanteissa, joissa saa juopua/ ei saa juopua. Mikä on kippuran ja änkyrän ero kansanmiehelle, ei liene kaikille muillekaan lukijoille selvä. Asia vaivasi, kunnes huomasin, että näinhän voidaan sopia: kippura on humalaa virallisessa tilaisuudessa, jossa ei saisi päihtyä, änkyrässä taas ollaan ystävien kesken. — Kenties voitaisiin vielä useammalle kielelme humalaa tarkoittavalle sanalle sopia merkitys samaan tapaan, kuin kirjoittaja on tehnyt?

Edelleen Virtasen kielioppia: napsu on pullo saunakaljaa, kun perherauhan on samalla säilyttävä; huppelin saat, kun syöt vaimosi kanssa sunnuntailounaan ja tilaat pienen pullon punaviiniä painikkeeksi. Pöhnässä olet otettuasi 4—5 kaljaa katsoessasi TV:stä iltaleffaa — perhe ei saa häiriintyä nautinnoistasi — remakassa tuttavaseurassa lauteilla käynnin välivaiheissa taas saat tittelit riisuvan tuiskeen. Niin, mikäpä estäisi sopimasta käsitteitä näin, kun se vie kirjoittajan tarkoitusta eteenpäin.

"Maalta kaupunkiin": elämäntavan murros, aineellisen puutteen muuttuminen ihmissuhdeongelmiksi, ihmisen julkisivut ja yksityisyys, tämän päivän neljä sukupolvea, se märkä sukupolvi erityisesti — rautaisannos suomalaisen elon kehitystä vain 7 si-

vun puitteissa. Tekstin käsitteävyys ei tiivistämisestä kärsi, pikemmin päinvastoin. Syntyy selkeä kuva, johon lukija voi omien taustakokemuksiensa mukaan sijoittaa skaalan Antti Eskolasta ja Jeja-Pekka Roosista Jouko Puhakkaan ja Mansikkiin. Alkoholin sopeuttava rooli piirtyy terävästi esiin.

Kotoinen keskustelu miehestä ja naisesta on vasta pääsemässä käyntiin yleensäkin, ja pullon paikka heidän välillään on määrittelemättä. Perinteisessä tapakulttuurissamme juovasta miehestä "tuli 'väliaikainen' sosiaalirikollinen, kun taas vaimon rooli sääntöjen ja kurinalaisuuden edustajana korostui. Ja rikoksesta seurasi rangaistus: vaimon kuritus". Miesten viinarinki syntyy puolustamaan miehistä humalaa, voittamaan naista kohtaan tunnettua kauhua, toteuttamaan yhteistä hyvän ja saavuttamattoman naisen kaipausta — mutta onton ja pinnallisen solidaarisuuden puitteissa. Naisten juominen ja heidän viinarinkinsä ovat vasta hahmottumassa, ja ainakin toistaiseksi hauraina ja herkästi esim. miehen läsnäolosta häiriintyvinä. Ja naisen roolin muutosta on estämässä vanhojen myyttien paljous: Miten hankalaa meille kaikille, jos enkelit lankeavat, ja miten tuhoisaa enkelien käsitykselle itsestään.

Varsin mielenkiintoisia eroja ilmeni naisten ja miesten juomisessa selvityksessä, jonka sosiaalisairaalan tutkimusyksikkö valmisti toukokuussa 1982 pidettyyn naisten alkoholismia käsitelleeseen symposiumiin. Kun miehet tutkimuksen mukaan ovat kulttuurijuoppoja, joiden väärinkäyttö jää pitkään huomaamatta, niin naiset näyttävät alkavan käyttää viinaa omaehtoisena lääkkeenä elämän eri kriiseihin, tulevan tietoisiksi väärinkäytöstä miestä nopeammin ja lähtevän hoitoon miestä

aikaisemmin. Miesten ja naisten elämänkaarien välillä oli yllättävän suuret erot. Minkä verran naisen juomisen kuva muuttuu, kun sen luonne lähenee miesten alkoholin käyttöä, sen näyttää tulevaisuus.

Sosiaaliryhmien tapakulttuuriin liittyviä eroja esitellään luovassa "Säätylaitoksesta kansanravintolaan". "... säätyläisten ravintolaelämä oli pelkkää julkisivua... Työväen kapakat olivat uhman kasvatuslaitoksia, joissa yhteisesti hankittiin voimaa ja katkottiin maailman kahleita." Kehityksen myötä kanta-asiakkaalle tuli ravintolasta "pehmeä, ystävällinen, kotoinen sopukka, joka vähitellen alkaa olla todellisempi kuin ulkopuolinen todellisuus". Tällaista uustodellisuutta edustanevat myös "eroottiset roolileikit" à la Simone de Beauvoir, samoin tiivistelmä päiväntanssien fantasiaroolleista.

"Raittiista juoppoon": Miten juovat ne kolme miljoonaa suomalaista, joiden elämänsisältöön alkoholi kuuluu, mitä on suurkuluttaminen, mikä on sosiaalisairaalan hoitoon joutuneen Arvo Keskisen elämänhistoria, millainen elämänmuutos juomisesta seuraa: Realiteetteja juopon pakkonomaisuudesta. Silti "lopullisesti ja kokonaan ihminen ei tahdoan menetä, vaikka se ajoittain eläisikin varsin heikkona".

Kirjan laajin luku käsittelee Suomen viinapulmaa. Runsaasti tuttua, mutta paljon myös uutta tietoa. Paloviinan teko opittiin venäläisiltä keskiajalla. 1800-luvun alussa suomalainen joi 10 kertaa niin paljon kuin tämän vuosisadan alussa. Suomalainen raittiusliike syntyi vastapainoksi, "kun emme ole ruotsalaisia". Työväenliikkeen kieltolaki-into kaatui tilanteessa, jossa valkoiset voittajat ottivat idean omakseen. — Peräti kolme lukua Pekka Kuusen merkitystä osoittaa hänen painonsa maan alkoholipoli-

tiikan historiassa. Humalan evoluutio, alkoholipolitiikan mahdollisuudet, änkyrän kukistaminen. Kielloista tärkeä näkökoh- ta: "Liikennevalot rajoittavat ajamista, mutta lisäävät myös turvallisuutta." Päänaivaksi Alkon päättäjille: "Liikaa tulee juoduksi sitä herkemmin, mitä helpommin ainetta on saatavissa." Ja hoitomotivaation puut- teesta moittijoille: "Kukaan ei varmaankaan halua juoda liikaa, kaikki haluaisivat hallita käyt- tönsä; liikaa tulee vain eri syistä juoduksi."

"Lyhyt johdatus tulevaisuu- teen" veti vakavaksi: vain ter- veet, juomattomat, stressiä kes- tävät, tehokkaan suorituskyky- setkö tosiaan ovat muutaman vuosikymmenen kuluttua työhön oikeutettuja. Mitkä kaikki kri- teerit toimivat seuloina, kun jy- vät erotetaan akanoista? Tuleeko työpaikkojen hoitoonohjauksesta apu vai ansa? Tulee miettineeksi, jääkö hoidon tehtäväksi tulevai- suuden tilanteessa muuta kuin totuttaa ihmisiä "hyödylliseen joutilaisuuteen" — Jouko Tyyriä siteeratakseni — ja keksiä diag- nooseja eläkkeitten perusteeksi. Eläkkeiden maksamisesta koituu yhteiskunnalle tietääkseni vä- hemmän kustannuksia kuin työl- listämisestä. Et ennusta valoisaa tulevaisuutta "sosiaalisesti työ- rajoitteiselle", Matti Virtanen! Kunpa vain olisit löytänyt hänen lääkkeekseen paremman reseptin kuin nyt suosittelas: työn ta- sanjako jäänee utopiaksi.

Matti Virtasen kirja on helppo lukea, vilpittömästi nautin siitä. Selkeä, tiivis kappalejako, älylli- sesti virittävä sanonta, paikoin säkenöivää huumoria — voiko parempaa asiatekstiä toivoa. Suosittelen teosta alan työnteki- jöille, mutta myös kaikille niille, jotka hoitavat ihmisten ongel- mia. Koskaan emme saa liikaa kehystä potilaan ympärille. On hyvä nähdä porkkanapenkki

mahdollisimman laajasti ja muistaa, miten se on lannoitettu ja hoidettu, vasta sitten ymmär- tää, miksi yksittäinen porkkana on kasvanut huonosti. Matti Vir- tasan kirja ei opeta terapiatekni- koita vaan auttaa näkemään, missä ovat kasvaneet ne ihmiset, joita kohtaamme, ja mitkä lain- alaisuudet säätelevät meidän jo- kaisen elämää.

Paavo Koistinen

Suomalainen humala — ovi arjesta juhlaan

Virtanen, Matti: Änkyrä, tuis- ke, huppeli. Muuttuva suomalai- nen humala. WSOY. Juva 1982, 104 sivua

Matti Virtasen kirja on kahdel- la tavalla merkittävä lisä suoma- laiseen alkoholipoliittiseen kes- kusteluun. Ensinnäkin se kuvaa lyhyesti ja havainnollisesti suo- malaisen juomatavan historiaa aina 1500-luvun peijaisista 1980- luvun lähiöperheiden illanistu- jaisiin. Toiseksi kirja on mielen- kiintoinen ja haastava kutsu al- koholipoliittiseen dialogiin ohi virallisen liturgian. Nämä kaksi kirjan kantavaa teemaa on kie- dottu niin kauniiksi palmikoksi, että ensi lukemalta kirja antaa itsestään kevyehkön kuvan. Vas- ta hitaasti ja harkiten luettuna juomatavan evoluutio ja siitä tehdyt johtopäätökset avautuvat ja luovat aivan uusia visioita maassamme käytävään vakiintu- neeseen alkoholipoliittiseen kes- kusteluun.

Virtanen aloittaa analyysinsä päihtymyksen, humalan ja suo- malaisen viinapään tarkastelus- ta. Nämä kolme asiaahan liite- tään yleensä suomalaisen juoma- tavan olennaisimpiin piirteisiin.

Kirjassa todetaan kuitenkin, että päihtymys ja humala eivät ole vain viinasta johtuvia elämyksiä, vaan ihmisellä on alkukantainen tarve päihtyä, kokea asiat suo- raan lapsen lailla. Päihtymys on näin ollen tiedon ja kulttuurin kahleiden riisumista, eläytymistä ja kokemista. Kaikilla ihmisillä kaikissa kulttuureissa on sama tarve. Suomessa kulttuurin kah- leet ovat ehkä vain paksummat ja voimakkaammat, koska ne vaati- vat niin voimaperäisiä murta- mistoimenpiteitä. Virtasen mu- kaan yhtenä syynä tähän uh- maan ovat 900-vuotisen alistuk- sen perinteet. Tosi on, että suo- malainen viinapää on syntynyt vuosisatojen saatossa ja periyty- nyt hyvin hitaan kulttuurievo- luution kautta nykyisille suku- polville. Tämä kulttuuriperimä on nykyisenkin juomatapamme pohjana, ja sitä on turha pyrki- äkään hetkessä muuttamaan.

Muutoksia kuitenkin tapahtuu ja, kuten kirjassa todetaan, suo- malainen humala on kesynty- mässä. Tähän on johtanut se ke- hitys, jota kuvataan kirjan lu- vuissa Juhlasta arkeen, Maalta kaupunkiin, Miehestä naiseen, Säätylaitoksesta kansanravinto- laan sekä Raittiista juoppoon. Nämä luvun sisältävät pähki- nänkuoressa koko viime vuosi- kymmenen kulttuurievoluution, vai pitäisikö sanoa revoluution. Tällä vuosisadalla kehitys on kulkenut kuin nopeutettu filmi. Aikaisemmasta itsellisestä talon- pojasta ja pienviljelijästä on tullut palkkatyöläinen tehta- seen, kauppaan tai konttoriin, ja entinen pientilan emäntä tekee päivittäisen palkkatyönsä lisäksi toista löysiä perheenäitinä. Lap- set ovat vieraantuneet vanhasta maaseudun kulttuurimiljööstä ja samalla myös heidät lähiöihin tuoneista vanhemmistaan. Sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluo- kat muodostavat aivan oman juurettoman sukupolvensa, Pek-